

tűnik az alkotó, a megjelenítő, a gazda. Ilyen értelemben az egész kultúra, de elsősorban az irodalom: vallomás. Vallomás az emberről és a népről, vallomás a multról és a jövőről, vallomás az életről, confessio humana. Értelme addig van, amíg szól valakihez, amíg van, aki megérti, amíg van nép Caledonián.

Gyötrelmes évek betegsége után a magyar irodalom első, bizonytalan lépéseit teszi. Hosszú hallgatás után az írók ismét vallani kezdenek. Új folyóiratok látnak napvilágot, új tömörülések keletkeznek, új irányok vágnak ösvényt az elvadult tájon. A magyar szellem élete lassan újra megindul. Tájékozódik, felméri a lehetőségeket, keresi a helyes utat, mint már annyiszor a nagy bukások után. Hangja még gyenge, nem hallatszik messzire, de akinek jó a füle, kihallja belőle a mult énekét és a jövő dalát. A magyarság fordult már azok ellen, akik órála vallottak; bedugta fülét, amikor az új idők új dalai felhangzottak. Úgy látszik, erre hajlama volt, akár alkotánál, akár nevelésénél fogva. Alkati sajátságokon az iskola keveset változtathat, de a nevelés jelentős része az ő kezében van. Tegyen meg hát mindent, amit tehet, hogy megnyissa a füleket és az elméket mindannak, ami a multból és jövőből szép, nemesítő, ami az életre vezet.

Irodalmi nevelés a demokratikus iskolában: feladat, amelyet az új magyar nevelésnek kell megoldania.

Vajda György Mihály

SAJTÓ ÉS NEVELÉS.

A Magyar Paedagogiai Társaság 1946. évi december hó 21-én tartott ülésén felolvasott székfoglaló-előadás.

A sajtó és a nevelés viszonyáról szólván, rövid áttekintésünk figyelmen kívül kívánná hagyni mindazt, ami az iskoláról, a pedagógiai kérdésekről a sajtó tükrében megjelenik. Most nem a tükörkép, nem a tükröződés mikéntje érdekel, történéjk ez akár a napilapok, akár a folyóiratok hasábjain, hiszen ez az igen nagy anyag külön elmélyülő tanulmányt követelne meg. Csupán annak a megvilágítására próbálunk szorítkozni: hogyan tudja, vagy hogyan kíséri meg a pedagógia a sajtót a maga céljainak szolgálatába állítani, s a nevelés vagy legalább az oktatás eszközeül felhasználni, továbbá, hogy milyen véleményalakító, formáló, irányító, tehát nevelő funkció nyilvánul meg a sajtóban általában és mi ennek a pedagógiai értéke.

Elsőül tehát azt a törekvést vesszük szemügyre: hogyan próbálja a sajtót az iskola a maga oktató céljaira felhasználni.

A sajtótörténeti kutatások eddig inkább annak a felderítésére szorítkoztak, hogy milyen régi korra nyúlnak vissza a sajtótudomány gyökerei, és nyomon követték a kezdeteket a XVII. század második felétől fogva.

A sajtótudományi irodalomban¹ ennek következtében eléggé ismeretesek azok a disszertációk, amelyek a XVII. század utolsó harmadából maradtak fenn az újságolvasásról, azok történeti magváról² vagy az újságok hasznáról és káráról.³ Közülök talán a „von dem Spaten“ néven író Kaspar Stieler sokat idézett könyve a legnevezetesebb.⁴

¹ V. ö. *Máté Károly*: Sajtó és tudomány. Minerva, 1929. 225—226. ll.

² Chr. Weise: *Schediasma curiosum de lectione Novellarum... et nucleo novel-larum historico...* Weissenfels, 1676.

³ Ahasver *Fritsch*: *Discursus de Novellarum quas vocant Neue Zeitunge hodierno usu et abusu.* Jena, 1676. — Andreas *Hofmann*: *De Novellis earumque cum fructu legendarum requisitis potioribus.* Leipzig, 1695.

⁴ *Zeitungs-Lust und Nutz; oder derer sogenanntten Novellen oder Zeitungen wirkende Ergötzlichkeit, Anmut, Notwendigkeit und Frommen, auch was bei deren Lesung zu lernen, zu beobachten und zu bedenken sei...* Hamburg, 1695.

Ezekén a disszertációkon, értekezéseken, könyveken kívül számbaveszi a sajtótudomány az újságokról szóló kollégiumokat is, amelyeket az akadémiákon, egyetemeken tartottak ugyancsak a XVII. század utolsó tizedétől fogva: collegium in novellis seu litteris publicis explicandis, — olvassuk a wolfenbütteli egyetem tanrendjében 1691-ben.⁵

A legnevezetesebb egyetemi előadó a XVIII. század második felében a magyar kapcsolatairól ismert híres göttingai professzor, August Ludwig Schläözer, aki 1767 óta működött ott. Schläözer szemében az újságolvasás is művészet és erre a művészetre akarta hallgatóságát megtanítani: „die Kunst, Zeitungen zu lesen“.⁶ A hallgatóknak meg kell tanulniok — mondja —, hogyan kell az újsághíreket az igazságnak és jelentőségüknek megfelelően mérlegelni. Bizonyára olyan művészi feladat ez, mely ma sem utolsó.

Legalább olyan érdekesek azonban, mint az egyetemi és akadémiai sajtótudományi kezdemények, azok a próbálkozások, amelyek az iskolai, főképen gimnáziumi oktatás terén már ugyancsak a XVII. század közepétől kezdve felbukkannak.

A legkorábbi nyom, amelyről tudunk, Magyarországra, Sárospatakra vezet, ahol is a híres cseh-morva pedagógus, Jan Komensky működött, vagy ahogy mi ismerjük: *Comenius Amos János*. Rákóczi Zsigmond és Lorántffy Zsuzsanna meghívására jött hazánkba és 1650-től 1654-ig volt az ősi kollégium professzora.

Korábbi nyomra nem is igen lehet gyanakodnunk, mert az újságok kialakulása csak a XVII. század folyamán fejeződött be. A kezdeti formát jelentő féléves vásári tudósításokból, a relationses semestralekból a XVII. század első évtizedében alakultak a gyakori megjelenésben úttörő hetilapok, — francia és német földön egyaránt — és a század közepén született meg az első napilap.

Comenius Amos tehát a legmodernebb törekvés bajnokává szegődött, a legfrissebb szellemi találmányt akarta felhasználni az oktatás céljaira.

A pataki kollégium tanáraként alkotta meg a *Schola pansophica* tervezetét és ez még életében nyomtatásban is megjelent.⁷

Érdekes Comeniusról megjegyezni mindenben egészen modern szellemű gondolkozásmódját. A nagy ellentétek, melyek a népeket és egyéneket elválasztják, szerinte abban gyökereznek, hogy ismereteinkben nincsen összefüggés és szerves kapcsolat. Egymáshoz közelebb kell tehát hozni az embereket. Az emberiség beteg testének orvosságát az egész tudásnak enciklopedikus összefoglalásában látja. Ezt nevezi pansophiának, ez az „universalis scientiarum scientia et ars artium“. A pansophiától várta az emberiségnek egyesülését hitben, tudásban, törekvésekben.

Mintha csak William Benton amerikai külügyi államtitkár szavait hallanók a UNESCO párizsi értekezletén (1946. nov. 23.). Itt hangoztatta Benton, mint az amerikai delegáció vezetője azt a törekvést, hogy a nevelésen, tudományon és kultúrán keresztül kell a világ békéjét megvalósítani.

Comenius „Scholae Pansophicae Delineatio“ c. tervezetében a tanulók foglalkoztatásának rendjébe felvette az újságolvasást is.⁸

⁵ Idézi O. Groth: Die Zeitung. Mannheim—Berlin—Leipzig. IV. Bd. 1930. 231. l.

⁶ Entwurf zu einem Reise-Collegio, nebst einer Anzeige seines Zeitungs-Collegii. Göttingen, 1777.

⁷ Összegyűjtött műveinek első kiadása: *J. A. Comenii Didactica Opera Omnia*. Amsterdam, 1657. Ezt a kiadást használtam.

⁸ Id. kiadás, Cap. VI.: Operarum ordo, § 77., pag. 28.: „*Historiarum exercitium inter memoriae exercitia referri poterit, in quantum has quoque Discipuli à se invicem repossere non intermittunt: hic tamen aliud ordinare libet. Nempè ut hebdomadatim hora constituatür (vel Mercurii die ipsa meridiana, mox à prandio) quã toti Scholae coetui praelegantur ordinariae Mercatorum Novellae, ubi haberi possunt. Sin, ex Mercurio Gallo-Belgico quid praeteritò semestri ubi vis per Orbem Terrarum memorabiliter gestum sit. praelegitor, & explicator. Habebit ea res usum*

Hetenként egy órát javasol, példaképen a szerdai nap déli óráit említi, mindjárt ebéd után, amikor az egész iskola coetusa előtt felolvassák a rendes kereskedelmi újságokat, ha azokat kapni lehet: „ordinariae Mercatorum Novellae, ubi haberi possunt“. Nyilvánvaló, hogy a XVII. század első felében már erősen elterjedt ú. n. Ordinari-Zeitungokat, rendszeres híradó-újságokat. érte Comenius a mercator-lapokon. Ezek hiányában a francia-belga újságból, a Mercurius Gallo-Belgicus-ból kell felolvasni és a közlemények alapján a lefolyt félév említésre méltó eseményeit megmagyarázni.

Az újságolvasásnak hármass haszna van Comenius szerint:

1. megerősíti a tanulókat a nyelv használatában,
2. előmozdítja a jelenkor történelmének megismerését: hogy milyen királyok élnek, hogy ezek, vagy a különféle népek kikkel élnek békében vagy kikkel viselnek éppen háborút, hol vívtak csatát és milyen volt annak kimenetele, milyen városokat vettek ostrom alá vagy szálltak meg, stb.

3. végül így geográfiát is tanulnak, megismerik a tájak fekvését, mivel a tanító alaposan megmagyaráz a tanulóknak mindent, amit a szerző, vagyis szerkesztő csak röviden mond el azoknak, akik kellő ismeretekkel bírnak.

Comenius tervének megvalósításáról nincs adatunk, de német földön itt-ott megpróbálkoztak az újságolvasatási órákkal, csakhogy igen kevéske eredménnyel. „Res effectu caruit“ — olvassuk Comenius egy kortársának lapszéli jegyzetében erre vonatkozóan a breslauer Elisabeth-gimnázium hasonló kísérletéről.⁹

Az újságolvasó-órák gondolata azonban tovább él, magukévá teszik a pietista és filantropista pedagógusok, így mindenekelőtt August Hermann Francke is. A híres hallei pedagógiumban, mint azt „Ordnung und Lehr-Art, wie selbige in dem Paedagogio zu Glauchau an Halle eingeführt ist (Halle, 1702)“ c. tantervében olvassuk, szintén volt újságolvasási óra.¹⁰

Francke tantervé (Cap. III.) latin újságok olvasását veszi fel, hetenként egyszer, mégpedig hétfőn délután 3-tól 5-ig. Az újságokból a tanulók nemcsak az újonnan feltalált dolgokat ismerik meg latin nyelven, hanem ismétlésül szolgál részükre geográfiából, történelemből és genealógiából. Ha valami rendkívüli dolog előfordul, be kell azt vezetni az erre szánt diáriumba.

Más helyütt, a földrajz tárgyalásánál (Cap. IV.), már nem latin, hanem német újságok olvasatását kívánja. Figyelmezteti a tanítót, hogy előzőleg olvassa el maga is a lapot és az óra elején ismertesse a főbb pontokat, nehogy túl sok idő vesszen kárba a tanításnál.

A pietista és filantropista német pedagógusok újságolvasatató próbálkozásait nem érdemes továbbnyomozni. Mindenütt ugyanazzal a célkitűzéssel foglalkoznak az újságolvasó órákhoz, mint az eddigiek, tehát a történelem, földrajz és genealógia megszerzett ismereteit akarják kiszélesíteni vagy ismételtetni. Egy-két helyen felüti ugyan fejét az idegen nyelv tanulásának célja is, mint Comeniusnál és ezért francia, sőt olasz hírlapok olvasásával is találkozunk. A napoleoni háborúk korából (1805) a stettini gimnáziumból felötlük az a figyelmeztetés, hogy a tanító óvakodjék a politikától: „Sorgfältig hütet sich aber der Lehrer vor aller Politik“.¹¹

triplicem. 1. *Ad Linguae firmandum usum.* 2. *Ad praesentis aevi historiam qualitercumque cognoscendam:* ut qui Regum nunc vivant; cum quibus Pacem colant, aut Bellum gerant, hi vel illi Populi; quae commissa sint praelia, & quod eventu; quae obsessae vel expugnatae Urbes &c ignorent. 3. *Tandem Geographiam sic, & Regionum situm, aliud agendo addiscent:* Praeceptore omnia his talium rudibus plenius explicante, quàm Author gesta breviter (locorum & personarum gnaris) narrat.“ (A kiemelések az eredeti kiadást követik.)

⁹ V. ö. O. Groth, id. m. IV. köt. 233. l.

¹⁰ V. ö. Fináczky Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. II. köt. Bpest, 1902. 26. l.

¹¹ Idézi O. Groth, id. m. IV. 235. l.

A cél lényegében mégis mindenütt ugyanaz, mint az első próbálkozásoknál.

Bennünket közelebbről érintenek a hazai kísérletek és itt elsősorban az 1777. évi *Ratio Educationis*.

A külföldi sajtótudományi irodalom nem figyelte fel a *Ratio Educationis* újságot, pedig előttünk főképen *Fináczy Ernő*¹² és *Kornis Gyula*¹³ kutatásai alapján világos, hogy a *Ratio Educationis* ilyenirányú intézkedései a pietista és filantropista pedagógusok törekvésein keresztül Comenius schola pansophicá-jára vezetnek vissza láthatatlan gyökereiket.

A *Ratio Educationis* előfutárai, helyesebben a tanügyi reform szorgalmazói közül csak *Pergen Antal* gróf osztrák diplomatát említjük, aki 1770—1772 közt 470 folio-lapra terjedő hatalmas kéziratos előterjesztésben fordult Mária Teréziához és a francia felvilágosodás szellemében sürgette a tanügyi reformálását.¹⁴

Beadványában *Pergen* gróf is ajánlja az újságot, mint a földrajz-tanítás kitűnő eszközét. Hetenként többször olvassanak fel a tanulók felváltva néhány jól megírt újságot és a tanító szórakoztató modorban magyarázza meg az előforduló földrajzi, valamint természeti és állami érdekességeket.

Ilyen propagálás után egészen természetesnek tűnik fel, hogy a *Ratio Educationis* az újságot a tárgyak között szerepelteti, mégpedig a gimnáziumban harmadik rendkívüli tárgyként,¹⁵ az akadémiai fokon azonban a filozófiai és jogi tagozatban egyaránt mint a felsorolásban utolsó rendes tárgyat.¹⁶

A gimnázium tanulói számára tehát rendkívüli tárgyként írja elő a „*Collegium novorum publicorum*“-ot. Nem minden tanuló számára, hanem azok részére, akiknek irodalmi tanulmányok folytatása szándékukban van. De felhívja a *Ratio* a figyelmet az újdonságok ismeretének fontosságára és megállapítja, hogy fonák dolog lenne (*turpe sane foret*), ha a magyar ifjak elmaradnának e téren. Ezért szükségesnek tartja, hogy a Királyi Egyetem a legfontosabb eseményeket tartalmazó újságot szerkesszen és ez iránt megfelelő intézkedést helyez kilátásba. A gimnáziumi igazgatókat pedig felhívja, hogy az év elejétől kezdve vezessék be az újságot kollégiumot, hetenként kétszer tartsák meg az órákat, a anyag tanulókat zárják ki az órákról, az ügyeseket, ügyekvéket pedig vonják be.

Az akadémiai fok tárgyalásánál azt az utasítást találjuk, hogy a tanár fűzőn magyarázatokat az olvasottakhoz a földrajz, történelem és más határos disciplinák bevonásával. E célra elsősorban az *Ephemerides Budenses* szolgáljon, továbbá egyéb e célra szerkesztett lapok.

A *Ratio Educationis* mellékleteként közölt órarendekben az újságot mindkét akadémiai tagozatban, mindkét éven keresztül szombat délután szerepel.

Az újság tehát, amelyet az iskoláknak használniuk kellene, az *Ephemerides Budenses*, s ezt az egyetemnek kellene kiadnia.

Fináczy említett művében még úgy írja, hogy az újságot csak néhány nagyobb iskolában folyt, ahol a tanár a maga pénzén járathatta a Bécsben megjelenő „*Ephemerides Vindobonenses*“ c. újságot, az intézetek legnagyobb részében elmaradt e foglalkozás és úgy tudja, hogy a tervezett egyetemi folyóirat nem létesült. Az általa hivatkozott jelentések 1780-ból, sőt 1779-ből származnak.¹⁷

¹² Id. mű, Budapest. I. köt. 1899. II. köt. 1902.

¹³ A magyar művelődés eszményei 1777—1848. I—II. köt. Budapest, 1927.

¹⁴ *Fináczy*, id. m. II. köt. 41. l.

¹⁵ §. CLII., pag. 263. és §. CLV., pag. 266.

¹⁶ §. CLXXVII., pag. 312. és 332.

¹⁷ *Fináczy*, id. m. II. köt. 359—360. ll.

Kornis kitűnő monográfiájából azonban tudjuk, hogy az *Ephemerides Budenses* c. lapot, amelynek létezéséről a sajtóbibliográfusok már régebben tudomással bírtak,¹⁸ valóban használták is az ország gimnáziumaiban többfelé.¹⁹

Magáról az *Ephemerides Budenses*ről *Waldapfel* József²⁰ és legújabban *Dezsényi Béla*²¹ úgyszólván minden adatot feltártak.

Kutatásaikból tudjuk meg, hogy az *Ephemerides Budenses*-t 1790 áprilisában indította meg Tertina Mihály, nyolc hónap mulva azután Spielenberg Pálnak adta át. Spielenberg sok küzködés árán 1793. március 5-ig tartotta fenn újságját, akkor azonban a részvétlenség miatt kénytelen volt megszüntetni.

Mindkét szerkesztő kitűnően tudott latinul. Tertina Mihály eredetileg teológus volt, majd Budán, Kassán, Miskolcon, Nagyváradon tanárkodott. Spielenberg ügyvéd, s mint szélső baloldali gondolkodású férfiú, szabadkőműves és a felvilágosodás híve.

Az *Ephemerides Budenses* címe a lap háromszettendős fennállása alatt többször módosult, legteljesebb alakja az első összefoglaló címlap szerint: *Ephemerides Politicae et Litterariae pro regnis et provinciis Sacrae Coronae Hungaricae*. A címlap eleinte Buda városát ábrázoló metszettel van ékesítve, később csak egyszerű, szedett lapfejjel találkozunk. Hetenként kétszer, kedden és pénteken, 1792-ben hétfőn és csütörtökön jelent meg. A szerkesztők neve nem szerepel a lappéldányokon, talán csak egyszer, a laphoz lényegében nem tartozó, a magyar játékszín ügyében közölt felhívása alá írja Spielenberg (Paulus Spielenberg de Hadysfalva) a nevét, mint „Instituti Ephemeridum Latinarum Director“ (1792. okt. 29.). Sok pénzügyi nehézséggel kellett a szerkesztőknek megbirkózniuk, 1793-ra az addigi quart formát oktavra változtatja Spielenberg, míg végre ez év március 5-én bejelenti a lap megszüntetését.

Tartalma szerint az *Ephemerides* két főrésze, politikára és irodalomra oszlott. Az előfizetési felhívás pontjait követve a politikai rész a következő rovatokra terjeszkedik ki:

1. Statistica, tehát állami ügyek, mondjuk közügyek,
2. Ecclesiastica, egyházi hírek,
3. Civilia, gazdasági, ipari, kereskedelmi híryanag,
4. Militaria et Bellica, tehát hadi dolgok, háborús hírek,
5. Miscellanea, vegyesek.

Az irodalmi rész, a *Litteraria* pedig felöleli

1. az iskolák, könyvtárak, művészet és tudomány híreit,
2. a könyvújdonságokról szóló beszámolókat,
3. tudományos felfedezések, találmányok ismertetését,
4. tudósok rangjáról, méltóságáról, kitüntetéseiről való híreket,
5. egyetemi, akadémiai események közlését,
6. híres emberek életrajzait, műveik ismertetését,
7. végül verseket.

A szerkesztők, Tertina is, de főképen Spielenberg, kínosan ügyeltek arra, hogy mindent jó latinsággal közöljenek. De a lap szelleme feltétlenül és határozottan magyar, amit a germanizáló törekvések ellenében örömmel állapíthatunk meg. Mint érdekes apróságot kell megemlíteni, hogy pl. az egyik szám

¹⁸ V. ö. Kereszty István: A magyar és magyarországi időszaki sajtó időrendi áttekintése 1705—1867. Budapest, 1916. — *Pintér Jenő* Magyar Irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés. IV. köt. Budapest, 1931.

¹⁹ Kornis, id. m. I. köt. 15. l.

²⁰ A hazai hírlap- és folyóiratirodalom történetéhez. Magyar Könyvszemle, 1930. 55—89. ll.

²¹ Legrégebbi hírlapjaink életrajzához. Magyar Könyvszemle, 1940. 353—361. ll. — *Ua.*: A magyar hírlapirodalom első százada (1705—1805). Budapest, 1941.

néhánysoros jelentéktelen hírt közölt németül, fraktur szedéssel. A német színház küldötte be közlésre. A szerkesztő a következő számban szükségesnek tartotta mentegetőzést mellett a hírt latin nyelven újból közzétenni (1792. febr. 3., illetve 7-i szám).

Az Ephemerides Budenses kétségen kívül nem volt a tervezett egyetemi újság. Ezt az Egyetemi Nyomdának kellett volna kiadnia és az egyetem magyar nyelvi és irodalmi professzorának szerkesztenie. De bizonyos, hogy a Ratio Educationis előírásának akart eleget tenni, bizonyos az, is, hogy több iskolában járatták és olvasták, bár a közönyt, az érdektelenséget nem tudta áttörni. Ma már tudjuk, hogy a sajtó természeténél fogva nem is törhette át a közönyt semmiféle iskolai újság.

Az újságolvasztás tehát kudarcra végződött: Res effectu caruit, mint Comenius idejében. Bár az 1790/91. évi országgyűlés közoktatásügyi bizottságának javaslata szerint megmaradna továbbra is az újságolvasás,²² az országos bizottság 1801. évi felterjesztése már nem javasolja az újságolvasó órákat.²³ Genersich Jánosnak, a késmárki ev. líceum nagyképzettségű tanárának az evangélikus iskolák szerveztetése és tantervére vonatkozó, 1803-ban megjelent javaslataiban ugyancsak szerepel még a politikai, irodalmi és művészeti tárgyakkal foglalkozó újságolvasó óra,²⁴ — azonban a Ratio Educationis 1806. évi második kiadásából már hiányzik és ezzel az újságolvasás végleg eltűnik iskoláinkból.

Az újságok iskolai szerepeltetésének történeti áttekintése után már most fel kell tenni a kérdést: mi lehet a modern pedagógia magatartása e téren? Való-e az iskolába az újságolvasó óra, vagy el kell-e vetni a Ratio Educationisnak Comeniusra visszanyúló felfogását?

A kérdésre a sajtó kettős feladatának, kettős funkciójának megvilágításával próbálunk választ adni.

Már az említett göttingai professzor, Schlözer, utal ugyanis arra, hogy a hírlap, az újság, vagy mai összefoglaló kifejezéssel, a sajtó tényeket és ítéleteket közöl: *facta et judicia* — mint mondja — *Tatsätze und Raisonnements*. Kettős feladata, kettős funkciója van e szerint a sajtónak: az első a közönség tájékoztatása, a *zsurnalisztikai funkció*, a másik pedig a közönség véleményének irányítása, a publikum vezetése, a *publicisztikai funkció*.

A tájékoztatás, a tudósítószolgálat, a hírközlés abban az érdeklődésben gyökerezik és abból az érdeklődésből táplálkozik, amellyel az ember embertársának, felebarátjának sorsát kíséri. Legprimitívebb foka ennek az emberi érdeklődésnek, ennek az emberi érdeklődésből fakadó tájékoztató szolgálatnak a mendemonda, a pletyka. A közlés vágya ugyanis benne él az emberben. Ki akarja cserélni megfigyeléseit, tapasztalatait embertársával, mert őt is érheti hasonló sors, főképen hasonló baj, hasonló szerencsétlenség, esetleg persze hasonló szerencse is. Ezért vannak tele már a régi újságlevelek, relatiók, avisek, Neue Zeitungok is a háborúk, tűzveszedelmek, éhínségek, pusztító epidémiák leírásával, ezért számolnak be természeti rendellenességekről, csodás jelenségekről, torzszületésekről a kétfejű borjútól az ötös ikrekig, ezért kísértett még a legutóbbi években is a lochnessi szörny rémhíre, és ezért foglalnak el annyi helyet a nagy temetések vagy világgraszáló főúri lakodalmak hírei.

Nem az oktatás a cél, hanem a hírszolgálat, a tudósítás. Továbbadni a kapott híreket, beszámolni a történetekről, — ez az egyik feladata az újságírásnak. Híven beszámolni, úgy, ahogy az értesítés szól. Mint ahogy az első napilap, a Leipziger Zeitung őse, a XVII. század közepén mottóként homlokán hirdette: *Relata refero*.

²² V. ö. Kornis, id. m. I. köt. 198. l.

²³ Uo. I. köt. 260. l.

²⁴ Uo. I. köt. 345. l.

Ebbe az objektivitásra törekvő, vagy legalább is objektivitást hangoztató tudósító szolgálatba, zszurnalisztikai feladatba már úgyszólván az újságírás kezdeti fokán belejátszik a raisonnement, a véleménynyilvánítás, s ezáltal lesz az újság másik funkciója a publicisztikai tevékenység, a publikum véleményének irányítása, a közönség vezetése, nevelése.

Minden újságnak van valami érzelmi színezete, valami világnézeti, politikai állásfoglalása. Még azoknál a lapoknál is van véleménynyilvánítás, amelyek függetleneknek, pártonkívülieknek vallják magukat. Ha szabad a szavakkal játszani, azt mondhatnók, hogy a pártonkívüli lap a pártonkívüliek pártjának a pártlapja.

Ha csak arra akar valamely lap szorítkozni, hogy csupán híreket közöljön, akkor is megnyilvánul valamely állásfoglalás, ha másban nem, hát a hírek összeválogatásában. Egyes dolgokat kiemel, másokat elhallgat.

Egyszóval: minden lapnak megvan a maga szubjektív szempontja, amely átjárja minden rovatát, a színházi beszámolókat, sport-rovatokat éppúgy, mint a közgazdasági részt, nem is említve a modern sajtóban eleve erre szánt klasszikus formát, a vezércikket.

A politikai s általában világnézeti állásfoglalás hangoztatása, a közönségnevelés: propaganda, agitáció. A sajtó elsősorban alkalmas a propaganda kifejtésére, mert a szedőgépek feltalálása, a rotációs gépóriások üzembeállítása, a papírgyártás nagyiparrá fejlesztése lehetővé tette a százezres, sőt világviszonylatban milliós példányszámú lapok rendkívül olcsó megjelenítését.

A propaganda sikerének legfőbb titka ugyanaz, mint az oktató munkáé: az állandó ismétlés. A propaganda zászlaja a jelszó, amelyet a tömeg, kisebb vagy nagyobb tömeg követ, s ezt a jelszót szüntelenül ismételni kell, hogy mindenki akarata ellenére is megtanulja, hogy szinte divattá váljék. A sajtó ephemer természete lehetővé teszi számára az állandó ismétlés újabb és újabb formáit, ebben erjlik a sajtó óriási jelentősége és hatása a publikum vezetése és nevelése terén.

A sajtó e kettős funkciójára, a publicisztikai és zszurnalisztikai funkcióra történt rávilágítás alapján megadja a választ a feltett kérdésre, hogy való-e az iskolába az újságolvasó óra?

Ha kizárjuk az iskolába beengedett sajtóból a publicisztikát, ha külön iskolai célra szerkesztünk lapot: — nem lesz igazi újság.

Ha pedig a politikai lapot beengedjük, pártlapot engedünk be az iskolai oktatásba és ez további kérdéseket ránt magával: milyen párt, melyik párt lapját engedjük be, egyét-e, vagy valamennyiét? Ez aztán ismét azt az újabb elvi kérdést támasztja ellenünk: való-e pártpolitika az iskolába?

Ennek a kérdésnek a megválaszolása viszont már nem ránk tartozik, hanem a mindenkorai kormányzat feladata. Máté Károly.

AZ EMBERNEVELÉS MAI JELENTÉSE.

A Magyar Paedagogiai Társaság 1946. évi december hó 21-én tartott ülésén felolvasott székfoglaló-előadás.

Nehéz emésztő gondok nélkül az emberről szólni vagy írni. Bizonytalanul, tétován tapogatódzva botorkál jövője felé, mintha áthatolhatatlan sötétségben, ismeretlen helyen kellene egyik lábát a másik elé raknia. És nehéz az emberről kiindulva hasonló gondok nélkül értekezni a nevelésről: a multat és a jelent összekapcsolni, gátlás nélkül megnyujtani az időben csak olyan nemzedék képes, amelynek óvatosan előrenyujtott kezei nem ütköznek folytonosan váratlan akadályokba, amelyet tájékozatlansága nem kárhozta mozgásra képtelen vagy alig képes állapotban való megmaradásra.